

Et samfund med rod i fortiden

af Orla Poulsen og Flemming Skipper

Historisk Samfund for Thy og Vester Hanherred i 100 år. En beretning om thyboer, der gik praktisk til værket: Det gjaldt først et museum. Siden en årbog, der kom til at trække spor gennem skiftende tider og blev katalysator for en mangfoldighed af lokalhistorisk virkelyst.

Man kan se digtningen, litteraturen, fremstillet som en dør ind til evigheden, intet mindre kan gøre det, men evigheden er som bekendt heller ikke, hvad den har været. Det er straks sværere i samme fart at definere, hvad HISTORIE er, og hvad den er i stand til. Det er ligesom ikke nok blot at tale med store bogstaver. Men er det andet og mere end en stadig længere række af *historier* om det, der skete i går?

Sådan kan man høre snakken gå i en postmoderne tid. Men sådan var det ikke i begyndelsen af det forrige århundrede, da tiden endnu ikke var »moderne« og sammensat på en anden måde. Det var i al fald muligt for de, der definerede tid og historie at fremstille et sammenhængende billede, der er sværere at fremkalde i dag. Thy og Vester Hanherred er ingen undtagelse.

»Danmarks Riges Historie«, der blev udgivet mellem 1896 og 1907, fik således disse ord med på vejen af historieprofessor Johannes Steenstrup: *»Et folk er på en egen måde knyttet til den jord, hvorpå det bor, og det folk, som vandrer, mangler et af de vigtigste midler til at skabe og udvikle sin folkelige ejendommelighed. Ved fødsel, ved samliv er et lands borgere i ånd og sind vokset sammen med den jordbund, hvorpå de lever; de ydre minder fra fortiden griber betydningsfuldt ind i folkets senere liv. Bevidstheden om, at forfædrene har levet under disse samme naturvilkår, har nydt begunstiggelse ved landets frugtbarhed, glædet sig over dets skønhed og kæmpet mod den*

samme umildhed eller goldhed, virker mægtigt til at knytte båndet mellem fortidens slægt og de nulevende og lader folket blive sig sin ejendommelighed bevidst«.

Det handler om tilknytning

Historiske tilgange bruges som en del af selvforståelsen. Det gør de nu, det gjorde de tidligere.

Officielt rejses der monumenter over fortidens store mænd, historiske begivenheder og mennesker er hovedpersoner i tv-serier, laver slægtshistorie. Alt sammen handler det om *tilknytning*.

Historien anvendes til at give indsigt i, hvad der er stabilt, og hvad der forandres.

»Hvis man vil forstå nutiden, må vi vide, hvordan den er blevet til«, som den norske historiker Knut Kjeldstadli udtrykker det. Men historie handler også om at få identitet. Et menneske, der har mistet hukommelsen, ved ikke, hvem det er. Et samfund uden viden om egen fortid lider af et kollektivt tab af hukommelse. At vide noget om gamle dage er at se sig selv i en sammenhæng, man er ikke et fritsvævende atom, men er skabt og formet også af forhold fra før, man selv blev født. En fælles identitet er dog ikke givet på forhånd, men kan være knyttet til en speciel social klasse og fællesskaber i øvrigt – og bruges ofte til at bekræfte sammenholdet i en

Afslappet stemning. Historisk Samfunds traditionelle sommerudflugt gik til Agger i 1918. (Lokalhistorisk Arkiv for Thisted Kommune).

gruppe og appellere til følelsen af et historisk fællesskab. Således anvendt er historien en del af en legitimering af måske tidligere tiders storhed eller værdier.

Historien som genstand for videnskabelige undersøgelser fik et opsving i Danmark i løbet af 1800-tallet, da historikere gennemgik en særlig uddannelse, og det statslige arkivvæsen blev opbygget. I midten af 1800-tallet kom de første historiske tidsskrifter og dermed et startskud til en storstilet indsamling af historisk materiale, der endnu var relativt ny, da Historisk Samfund for Thy og Vester Hanherred blev stiftet.

Det moderne danske historiesyn har rødder i romantikkens forestillinger om det nationale som noget værdifuldt og noget, der adskilte det ene land fra det andet. Tæt knyttet til forestillinger om en fælles folkekultur. Den kulturelle dyrkelse af »folket« blev også til en politisk kraft.

Historismen i 1800-tallet opfattede samfundet som en levende organisme, der opstår,

lever og dør. Hertil kom, at alle historiske foreteelser blev betragtet som individuelle eller unikke og ikke kunne generaliseres eller sættes på formel. De var enkeltstående fænomener. Hver enkelt historisk epoke blev principielt betragtet som noget, der havde en værdi i sig selv.

Dette historiesyn genfinder man i mange af artiklerne langt op i det 20. århundrede i den årbog, som Historisk Samfund for Thy og Vester Hanherred begyndte at udgive i 1906. Folket, nationen og folkeånden som de centrale elementer i historien slog igennem i Danmark.

Det er i denne sammenhæng, at f.eks. N. F. S. Grundtvigs forfatterskab skal ses. Hans historieopfattelse består af en særegen blanding af kristendom, folk og nordisme, som tildeler det nordiske folk – og i første række det danske – en central rolle i den verdenshistoriske udvikling.

Det lå underforstået i historismen – ikke kun hos Grundtvig – at det var Danmarks

historie, der var identitetsmæssig vigtig. Der blev forsket meget lidt international historie.

Også opfattelsen af historiens væsen ændrede sig i takt med samfundsudviklingen. Nogenlunde samtidig med, at en moderne synsvinkel brød igennem i litteraturen under indtryk af den begyndende industrialisering, skete der et kritisk gennembrud i historievidenskaben, der blev synonymt med historikeren Kr. Erslev (1852-1930). Nu blev der sat fokus på levn og kildekritik. Han kom til at præge flere generationer af historikere, der fastholdt en objektiv tilgang til kildematerialet, der mindede om en naturvidenskabelig måde at studere virkeligheden på.

»Kendsgerningspositivisme« kalder Knut Kjeldstadli fænomenet. Historie fik et næsten håndværksmæssigt og ikke et filosofisk præg; senere kritikere har fundet det for fortidsfikseret i modsætning til en relevant nutidsinspireret tilgang. Men uanset metoderne er det væsentligt at konstatere, at et bærende erindringsfællesskab knyttet til en fælles historie forsvandt, da forestillingen om »det danske folk« gik i opløsning efter 1970 i takt med opbrud i samfundsnormerne. Det store nationale erindringsfællesskab blev herefter blot ét blandt flere, som kunne vælges eller fravælges efter behov.

Om den kreds af historisk interesserede, der stiftede Historisk Samfund tilbage i 1903,

gjorde sig teoretiske overvejelser om historiens væsen er svært at give et svar på. Med dannelsen af det historiske samfund gik man konkret til værket – som det fremgår af formålsparagraf nr. 1:

»At virke til bevarelsen af vort fædrelands, særlig Thys og Vester Hanherreds fortidsminder, og dette søges navnlig nået ved oprettelsen af et museum i Thisted«.

Opkøbere i Thy – historien til salg

Den vågnende folkelige interesse for fortiden med inspiration især fra højskolebevægelsen var baggrunden for oprettelsen af amtshistoriske samfund og hjemstavnsforeninger omkring århundredskiftet. Det første historiske samfund i Jylland blev oprettet i Ribe af folk med tilknytning til Askov Højskole. Thy fulgte hurtigt efter. Den historiske sans skulle vækkes gennem foredragsvirksomhed, udgivelse af årbøger og ved indsamling af kulturhistoriske genstande og arkivalier. Det skulle åbne vej til *»åndelige værdier af betydelig rækkevidde«* – som det blev formuleret på denne tid. Kendskab til fortiden og en udviklet historisk interesse var fremmede for »samfundsfølelse« og orientering i samtiden.

»Et historisk samfund for Thy og Hanherred agtes i en nær fremtid oprettet ved et møde i Thisted. Det er særlig frk. A. Zangenberg, der nærer levende interesse for bevarelsen af vore historiske minder, og som på forskellig måde har lagt denne for dagen, bl.a. gennem forskellige udgravninger og en betydelig samlervirksomhed, der har givet stødet hertil. Formålet med samfundets virksomhed skal være at styrke sansen for bevarelsen af vore gamle historiske minder, navnlig gennem tilvejebringelsen af et museum i Thisted for oldsager og ting af antikvarisk eller kulturhistorisk interesse, af hvilke der netop på denne egn findes en mængde. Dagen for mødets afholdelse vil senere blive meddelt«.

Thisted Amtsavis 18. juni 1903

Et forberedende møde i Thisted fandt sted i juli 1903 i den gamle håndværkerforening i Vestergade (i dag Løve Apoteket). Her beklagede redaktør M. Aaberg, Thisted Amts Tidende, at man ikke tidligere havde taget fat på indsamlingen af historiske minder, som Thy havde været så rig på. Mange ting var ført bort fra egnen, men endnu kunne man måske gøre sig håb om en god »efterhøst« – som han skrev i sin avis.

Ved den stiftende generalforsamling 10. august 1903 kom Historisk Samfunds bestyrelse til at bestå af Aaberg (formand og kasserer), kunstrejer C. K. Bunch, Thisted, højskoleforstander Peder Hansen, Hundborg, lærerne S. Ditlevsen, Elsted, N. Sodborg, Vesløs, og C. Tilly, Hørsted. P. L. Hald, en af købstadens unge skolelærere, var udpeget til at forestå det påtænkte museum.

Debatten drejede sig bl. a. om erhvervelsen af en samling oldsager, som tilhørte danselærerinde Augusta Zangenberg, i øvrigt en usædvanlig kvinde for sin tid. Hun var født i Thisted, men rejste rundt i Nordjylland og gav undervisning. Hun havde samlet en mængde ting sammen, havde selv stået for mange af udgravningerne, og fik gjort Aaberg og Bunch interesseret.

Bestyrelsen stod i begyndelsen famlende over for den opgave at danne et museum. Interessen gik til at begynde med især ud på indsamling af oldsager, det var jo på høje tid at redde, hvad der kunne reddes; for hvert år, der gik, solgtes oldsager til fremmede opkøbere.

Eksempelvis blev nævnt, at en dansk-amerikaner under et ophold i Thisted købte flere hundrede smukke stenoldsager. At han samtidig havde mani for at købe forstenede søpindsvin, var måske undskyldeligt; han mente, at de i Amerika ville gøre sig som gamle danske mønter.

Det var et internationalt problem.

I samme periode blev fortidsfund fra de sydlige lande uden større besvær opkøbt og ført til bl.a. Danmark og det nyoprettede glyptotek i København.

Så der var en alvorlig baggrund for den appel, Aaberg kom med i sin første beretning:

»Vi beder hele den del af egnens befolkning, som nærer ønsket om at bevare mindet om de mennesker og det liv, der i længst henfarne tider er levet i denne del af vort fædreland, om at yde samfundet støtte til sin virksomhed, dels ved at tegne sig som medlemmer, dels ved at skænke det gamle interessante ting, som fortjener at opbevares for fremtiden«.

Årbogen – med og uden Mors

Det første år indkom der 126 genstande til museet, navnlig oldtidssager; den første genstand var dog en gammel sølvske, og man var faktisk noget skuffet. Men der var som nævnt blevet »bortført« en del gode ting fra egnen af opkøbere eller til museerne i København, navnlig efter landbrugsudstillingen i Thisted i 1898. Der var desuden en god portion skepsis og mistænksomhed hos de påtænkte leverandører i de mange thylandske sogne. Det tog tid at vænne sig til selve tanken: at skulle aflevere slægtens ting til et museum!

Det gav anledning til, at P. L. Hald og hans historiske fæller tog initiativ til i 1906 at udgive den historiske årbog, der sigtede mod at højne den historiske forståelse og gøre museumsprojektet kendt.

Et københavnsk dagblad sablede i en anmeldelse årbogen ned og så den som udtryk for ... *separatisme!* Næsten 100 år senere lyder det lidt kryptisk og kalder på en nærmere forklaring. Hovedstads-anmelderen kunne ikke se det »historiske« i disse »historiske egnessamfund«. Set fra et nationalt-højre

»Dette smukke og karakteristiske Mærke er sammensat og tegnet af den ansete Historiker og Heraldiker Herr Archivar Thiset, Rigsarkivet, og af ham skænket Historisk Samfund for Thy og Hanherred«. *Historisk Årbog for 1911.*

synspunkt var kultur og historie navnlig et københavnsk fænomen, og det var »modstanderne« – venstrefolk og grundtvigianere – der stod bag samfundene. Alene af den grund måtte man råbe vagten i gevær. I al fald karakterisere dem som udtryk for – separatisme. Det er en politisk side i den egnshistoriske bevægelse, vi måske kan have svært ved at se i dag. Provisorietiden var overstået, men Venstre og Højre stod stadig skarpt over for hinanden. En form for politisk kulturkamp – også i Thy. Historisk Samfund og Thisted Museum var primært optaget af almuekulturen og det landlige, hvor opgaven gik ud på at give det en identitet. Det præger i mange år årbogen. Den lugtede vel rigeligt af stald. Og dette historiske billede bliver ligefrem synonymt med »historien«. I dette perspektiv er det ikke så lidt af en pionergerning, P. L. Hald udfører, da han begynder at beskrive Thisted Købstads historie, der

fylder hele årbogen i 1924. Men arbejderbefolkning, fagbevægelse, arbejderbevægelse i det hele taget, er dog på det nærmeste ikke-eksisterende i lokalhistorien. Vi skal helt op i slutningen af århundredet, før de første »rigtige« arbejdere dukker op på siderne.

Historisk Årbog udkom første gang med titlen »Historisk Årbog for Thisted Amt« uden noget eksakt formål udover »... at give medlemmerne et vederlag for deres bidrag«. I 1934 præciseres det at skulle være »...udgivelse af en årbog, som udkommer med et årligt hæfte og bringer bidrag til egnens historie, fremdrager minder om befolkningens liv og færd i tidligere tid, meddeler oplysninger om egnens befolkning og indeholder en beretning om samfundets virksomhed«. Afholdelse af møder rundt om på egnen og støtte af museet var også med i den fremtidige formålsparagraf. I 1970 ændres titlen til »Historisk Årbog for Thy og Mors« og i 1988 til »Historisk Årbog for Thy og Vester Hanherred«.

Årbogens skiftende titler antyder en vanskelighed ved at finde en naturlig geografisk afgrænsning, som læsere og medlemmer af Historisk Samfund helt kunne identificere sig med. Historisk Samfund var ikke fra begyndelsen amtsdækkende (Thisted Amt), det fremgik jo ellers af årbogsnavnet, men på Mors opererede et historisk samfund, hvis formålsparagraf talte om det samme som i Thy, et lokalt museum, som i 1909 blev oprettet på Dueholm. Der kom aldrig nogen årbog. Denne opgave løstes af Morslands danske Samfund, der som hovedopgave havde at afholde årsmøder i Galtrup. Dette samfund udgav 1919-1932 en historisk årbog – senere i samarbejde med museet.

Da Thisted Amt blev nedlagt i 1970, fastholdt man – næsten postulerende – Mors på titelbladet på trods af, at thyboer og morsingboer ikke vedkendte sig det samme lokalhistoriske fællesskab. Det tog Historisk Sam-

fund endelig konsekvensen af ved »udskillelsen af Mors« i 1988. Trods denne lokalhistoriske krølle er udgivelsen af Historisk Årbog karakteriseret ved en beundringsværdig stabilitet. Af økonomiske årsager udkom der ingen årbog i 1907, men ellers er den siden troligt dukket op hvert efterår.

Politikeren og embedsmanden

Men tilbage til 1903. Historisk Samfund fik overladt et kælderlokale i Teknisk Skole i Kr. Koldsgade (i dag Social- og Sundhedsskole) til oldsagerne. Som inventar havde man udrangerede skoleborde fra Borgerskolen, »hvor generationer af drenge havde skåret og snittet«, som Hald bemærkede. De første stenalderfund blev lagt i skabe i 1904, og i 1905 var der ordnet så mange genstande, at der kunne holdes åbent en uge om sommeren. I 1906 konstaterede M. Aaberg i sin beretning til Historisk Samfund, at samlingerne talte 2000 genstande.

Den ansvarlige var som nævnt lærer P. L. Hald, som til sin død i 1958 gjorde en enestående indsats for Thisted Museum. Og for den lokale historie i det hele taget. Han havde i øvrigt titel af forstander.

I 1914 lykkedes det at erhverve ejendommen Skolegade 9 (i dag bl.a. genbrugsbutik), hvor to lokaler i stueetagen, hidtil benyttet til sløjd og husflid for den nærliggende skole, kunne anvendes. Familien Hald boede på første sal.

Først i 1917 blev museets samling tilgængelig for publikum.

Siden 1940 har museet som bekendt haft til huse i den bygning i Jernbanegade, der blev skænket af grosserer N. L. Spangberg. Bygningen var privat beboelse fra opførelsen i 1924 til Spangbergs død i 1939.

Thisted Museum over for Borgerskolen i Skolegade. Billedet er fra 1940 og taget kort før, museet blev flyttet til Jernbanegade. (Lokalhistorisk Arkiv for Thisted Kommune).

Thisted Museum opnåede i 1915 statsstøtte og blev en selvstændig institution med egen bestyrelse og love. De fleste museer på Thistedes størrelse blev drevet af entusiastiske amatører indtil for omkring 50 år siden. I Thisted blev den første fagligt uddannede leder ansat for godt 30 år siden, da Jette Kjær tiltrådte.

Med etableringen af Thisted Museum var en væsentlig del af Historisk Samfunds formål nået. Det primære blev derefter at udgive årbogen med historiske artikler og oplysning om museets drift og nyerehvervelser samt rapporter om udgravninger på egnen.

Historisk Samfund havde i 1908 over 100 medlemmer, hvor især lærerstanden gjorde sig gældende. Tre år senere var medlemsskaren vokset til 252. Sidst i 1930erne nærmede medlemstallet i Thy sig 600. Det var enkeltpersoner, som regel »husstandsoverhoveder«

med familier. En høj organisationsprocent; medlemskabet af Historisk Samfund kan på dette tidspunkt med rimelighed kaldes »almindeligt udbredt« og resultatet af en indsats af først og fremmest P. L. Hald og M. Aaberg, der i rollerne som henholdsvis »embedsmand« og »politiker« havde kæmpet for sagen gennem tre årtier. Ved sin død i 1933 havde Aaberg været formand i 30 år og gennem sit virke i Thisted siden 1883 også sat sit tydelige præg på egnen som redaktør på *Venstreavisen*. Og som folkevalgt politiker. Fra 1917 til 1925 var han Thistedes borgmester. I 1925 var han 71 år og ønskede aflastning. Den konservative gruppes formand, dommerfuldmægtig S. Bjerregaard, blev valgt som ny borgmester.

Myreflittig havde Aaberg slidt for at arbejde sin avis op, havde set Venstre vinde frem på førstepladsen, og i den by, der knapt ville tåle ham i begyndelsen. Udover at klare pligterne i bladhuset i Jernbanegade – og de var mange som redaktionel, teknisk og økonomisk leder – var Aaberg stort set med til alle politiske møder på egnen og gik selv ind i politik som Venstres folketingskandidat i 1892, 1906 og 1909. I 1894 var han som første Venstre-mand blevet valgt ind i Thisted Byråd.

»Unødig forhandling var ham imod«

Sådan er redaktørens biografi blevet skrevet op gennem århundredet. Også hos ham er der fyldt op i arkivernes udklipsposer. Og med dette travle virke døgnet rundt har det sikkert ofte været svært at afse den fornødne tid til Historisk Samfund og museet, hvor han i flere år både var formand og kasserer. I årbogen blev det kun til enkelte artikler: Uddrag af en gammel kæmnerbog (1906), Fru

M. Aaberg, redaktør på Thisted Amts Tidende. Han blev som første Venstre-mand valgt ind i Thisted Byråd i 1894. Senere borgmester. En af pionererne inden for Historisk Samfund og Thisted Museum. Døde i 1933. Billedet af den handlekraftige Aaberg er taget kort efter hans ankomst til Thy. (Lokalhistorisk Arkiv for Thisted Kommune).

Ane Søe (1910), Hans Ditlev Bendixsen (1912) og Østersfiskeriet i Limfjorden (1926-27). I avisen skrev han flere lokalhistoriske artikler, især muntre erindringer fra den første tid i Thisted; han anså dem dog for at være for lidt betydningsfulde til en årbog. I de første år havde han sammen med Hald stået for årbogens redaktion.

Men hvordan var han som menneske? Måske giver disse linjer fra en af avisnekrologerne i 1933 et glimt af personen Aaberg:

»Danmarks flittigste redaktør blev han kaldt en gang af en kollega, og det var sikkert ingen overdrivelse. Aaberg var så flittig som redaktør, som der ikke fandtes mage til. Han kunne ikke være ledig; hans hjerne og hænder måtte bestandig være i virksomhed. Og alt skulle gå hurtigt! Unødig forhandling af en sag eller beslutning var ham imod, og hos ham var der aldrig langt fra ord til handling. Det kom vel ikke altid til at gå i det tempo heroppe, han ønskede, men han befandt sig desuagtet udmærket blandt thyboerne, hvis tankesæt han

havde gjort sig fuldt fortrolig med, og han vandt sig mange venner og tilhængere«. Ja, en handlingens mand, det var Aaberg; det vil man kunne læse andet sted i Historisk Årbog.

P. L. Halds indsats for den lokalhistorisk sag løber parallelt med Aabergs. Og for begge var det et livslangt engagement. Hald var indtil sin død den drivende kraft bag museet og ligeledes i mange år hovedkraft bag årbogen, hvortil han var en flittig leverandør af lokalhistoriske artikler. Desuden skrev han

Når man selv bliver historie

En årbog, der udkommer næsten i 100 år, bliver selv til en del af den historie, dens forfattere beskæftiger sig med.

Således dukker Historisk Samfunds formand gennem de første 30 år langt senere op i årbogets spalter som en del af en andens erindring om tiden på Thisted Amts Tidende.

Det er naturligvis redaktør M. Aaberg, det handler om. Taster man »Aaberg« i det digitale register over Historisk Årbog, der nu er tilgængeligt på den fælles hjemmeside for museet, arkivet og Historisk Samfund for alle med adgang til internettet, popper der henvisninger op, der rækker bagud i tid til de artikler, Aaberg skrev – og til en artikel i 1990-udgaven: »En fiskerdreng vokser op«.

Forfatteren er Anton Emil Jensen, født i Thisted 1873 i fattige kår, der blev udlært som typograf og derefter flyttede til København, hvor han sad i Borgerrepræsentationen i 24 år. Han mindes i nogle efterladte erindringer læretiden i Thisted Amts Tidendes trykkeri. Redaktørparrets forplejning af lærlinge og svende var der ikke noget at sige på: »På værkstedet derimod var det, i hvert fald for mit vedkommende, noget anderledes, idet øretæverne hørte til dagens orden. En faktor Ludvigsen var særligt aggressiv. Jeg mærkede også her, at jeg var særlig udsat for hans - vistnok sadistiske – behandling. Jeg var den fattigste af dem alle og fik det at føle ved enhver lejlighed. Og Aaberg selv var ikke den, der holdt sig tilbage. Jeg husker således den dag, jeg fyldte 18 år. Jeg havde dagen forinden fremsat en udtalelse om, at nu måtte mishandlingerne vel ophøre, at jeg ikke mente, jeg mere burde være udsat for hustugt i den henseende. Da denne udtalelse kom redaktøren for øre, mødte han uden anden foranledning op og gennempryglede mig. Han udtalte, at han turde fortsætte med prygljerne og agtede at fortsætte, hvis det passede ham«.

Et lille tidsbillede står pludselig knivskarpt for læseren. Milevidt fra de selvgratulerende portrætter man ofte støder på i den lokalhistoriske fremstilling. På den anden side dokumenterer beretningen de udsagn om handlekraft, som redaktøren og formanden for Historisk Samfund fremhæves for i anden sammenhæng.

Krans lægges på redaktør M. Aabergs grav 1978. Fra venstre museumsinspektør Jette Kjær, journalist (og senere årbogsredaktør) Mette Fastrup, formand for Thisted Museum, redaktionschef Jørgen Miltersen, toldinspektør (og lokalhistoriker) Robert Svalgaard, formanden for Historisk Samfund, advokat H. A. Lund-Sørensen. (Tage Jensen/Lokalhistorisk Arkiv for Thisted Kommune).

mange artikler i blade, aviser og tidsskrifter om historiske emner, artikler der blev læst grundigt, fordi man i dem fik ikke alene interessant, men også pålidelig saglig oplysning om tingene. I 1924 var årbogen som nævnt i anledning af Thistedes 400 års jubilæum udelukkende helliget Thisted Købstad med Hald som forfatter.

Redaktionen var i begyndelsen i hænderne på Aaberg og Hald og fra 1912 til 1940 alene hos Hald. I 1940 nedsattes et redaktionsudvalg bestående af Hald og skoleinspektør H. A. Riis-Olesen, den senere formand for Historisk Samfund, og Torsten Balle, der i mange år – også som eneredaktør – kom til at sætte et markant præg på årbogen og den lokalhistoriske forskning og formidling gen-

nem opbygningen af det byhistoriske arkiv i Thisted, i dag Lokalhistorisk Arkiv for Thisted Kommune. Journalist Mette Fastrup efterfulgte i en periode på den krævende post som eneredaktør, hvorefter redaktionen igen i 1980'erne blev lagt ud på flere hænder.

Den egnhistoriske bevægelse

Men nu nok en gang tilbage til dengang, det hele begyndte – til begyndelsen af det 20. århundrede og forudsætningerne for Historisk Samfund.

Det 20. århundrede står ikke kun i udviklingens tegn; det er også lokalhistoriens år-

P. L. Hald (1872-1958). Viceskoleinspektør og mangeårig leder af Thisted Museum. Den store inspirator for flere generationer af museumsfolk og lokalhistorikere. Det var med dette billede, Hald sendte »min hjerteligste tak for venlig opmærksomhed på min 80 års dag«. (Lokallhistorisk Arkiv for Thisted Kommune).

hundrede. Den er overordnet (læs: skolen!) det afgørende redskab for opdragelsen til nationalt fællesskab. Lokalt kan den bruges til at fastholde en regional identitet og modvirke udvaskningen af gamle kulturformer og dialekter. Det er den egnshistoriske bevægelse i danmarkshistorien, der for alvor begynder at rykke ... og det begynder forståeligt nok så langt væk fra København som muligt: i 1902 det historisk samfund samfund for Ribe Amt, året efter Historisk Samfund for Thy og Vester Hanherred, hvis formål i første omgang som nævnt er at skabe et museum. I modsætning til de fleste andre kulturaktiviteter på denne tid er den historiske bevægelse ikke afgrænset til købstaden, og i »Thisted Købstads Historie« (1998) er betydningen af museum og historisk samfund set i sammenhæng med, hvad vi i øvrigt opfatter som kul-

turliv: »Teater- og musikaktiviteterne bestræber sig på at hente den fine kultur, duften af København »ud« til den isolerede og fjerne provins, hvor kulturen gerne skal »højnes«. Museet går – på en mere stilfærdig måde – så at sige den modsatte vej. Det søger at fastholde – eller i virkeligheden nyskabe – en egnsidentitet som et forsvar mod alt det moderne, udviklingen, der skyller hen over gamle tungemål og leve-måder. Museumsfolk har travlt. Gennem hele århundredet har de måttet handle »i sidste øjeblik«. Den egnsbestemte identitet, der i dag knytter sig til Thy, er ikke kommet af sig selv. Den har P. L. Hald og de andre ydet et væsentligt bidrag til at forme og fastholde«.

Hvem var så denne P. L. Hald? Vi kender ham måske mest fra et bestemt billede. En ældre mand iført knækflip og pipe foran montre og skuffer med oldtidsfund.

Peder Laurits Hald (1872-1958) – Thisted Museums »legendariske« leder i over et halvt århundrede; jo, klicheerne ligger på lur, vi forsøger at holde tungen lige i munden. Han var vendelbo, men blev ikke desto mindre den, der fik det største kendskab til Thylands fortid – »større end thyboerne selv«, som det blev fremhævet i en Thisted-avis. Efter lærer-eksamen på Ranum Seminarium i 1896 var han fire år ved seminariets øvelsesskole og kom til Thisted Borgerskole. Fra 1921 var han leder (viceskoleinspektør) af Østre Skole på Munkevej (i dag Voksenuddannelsescen-ter).

»En aldrig svigtende ordenssans«

Der er skrevet meget om Hald og hans i bogstaveligste forstand historiske indsats, at den gulnede arkivpose har svært ved at omfatte det hele. Men hvordan var *mennesket* Hald? Billedet foran stenaldermontren på museet bliver ikke ligefrem levende for os så mange år efter, men manden på billedet vender sig alligevel mod beskueren, når man læser følgende indledning til en artikel i en lokal avis i forbindelse med 80 års dagen i 1952:

»Der er sagt meget smukt om Hald. Selv synes han, at der er sagt alt for meget, men den mening er han ene om. Det er heller ikke efter

»Kong Frederik den 8. besøgte Thisted i 1908, og mellem byens større eller mindre mærkværdigheder blev også samlingsen i museet præsenteret for ham. Det var just ikke imponerende, hvad man havde at vise ham, men han var en overordentlig elskværdig mand, der udtalte sin anerkendelse af det foreløbige resultat«.

P. L. Hald 1943

hans hoved, at han nu igen skal i søgelyset, men når en så kendt mand runder de fire sne-se, undgår han ikke sin skæbne. Ved general-forsamlingerne i Historisk Samfund og museet falder der hvert år nogle velfortjente anerkendende ord af, men Hald virrer gerne lidt med hovedet og siger: Ja, det er godt – og så ønsker han inderligt, at man hurtigst muligt vil gå over til næste punkt på dagsordenen. Som Hald er yderst beskeden, når det gælder ham selv, er han det også, når man taler med ham om den store livsopgave, han har løst, foruden at han har været skolemand i 40 år. Det har kun været en interessant fritidssysse, vil han mene, og han har selv haft den største glæde af den. Men Thyland vil langt ud i fremtiden skønne på, at denne vendelbo kom hertil og fik samlet landsdelens minder, før moderne »kultur« og mekanisering slettede de sidste spor«.

Det var sagen, det gjaldt; det var den lokale historie, man hellere skulle beskæftige sig med. Og for Hald var bronzealderen det mest interessante tidsafsnit i Thy, hvor der havde været rig lejlighed til at drive studier. Men også den gamle landbokultur havde det været vigtigt at få beskrevet og dokumenteret. *»Da vi begyndte med Historisk Samfund, var der ikke mange i Thy, som interesserede sig for landbokulturhistorie, men nu er det helt anderledes. Folk kommer med mange ting til museet eller skriver til årbogen«*, fortalte han i 1942.

Det var Torsten Balle, der skrev nekrolo- gen over P. L. Hald i Historisk Årbog for 1958, og Hald blev fremhævet som en »mesterlig« museumsleder. Levende interesse for fortiden, overlegen begavelse og kolossal arbejdsevne, en aldrig svigtende ordenssans. Og med følgende karakteristik føjes endnu nogle træk til billedet af mennesket Hald: *»Han var og blev læreren, stadig optaget af at lære og at lære fra sig. Tingene var hans lærere og venner, der lærte ham at kende og forstå fol-*

kets liv i gamle dage. Enhver ny ting blev betragtet og befølt længe og kærligt. Det var, som han talte med dem og fik dem til at fortælle. Og museet var hans skole, og de besøgende, der altid var velkomne uanset stand eller alder, var hans elever».

Folkelighed og kulturel elite

Trods Historisk Samfunds høje medlemstal i begyndelsen af forrige århundrede, er det en kulturel elite, P. L. Hald og M. Aaberg fik til at slutte op om forening, museum og årbog.

En bred kulturel elite ganske vist. Det konstaterer historikeren Kaj Sekkelund i en analyse af Historisk Samfunds virksomhed:

»Det var socialt og kulturelt velaflagte grupper, der tegnede foreningen, og betegnelsen »folkelig bevægelse« kan derfor diskuteres, selv om medlemstallet var stort. Det var en bevægelse ovenfra og ned, hvor lærerstanden spillede en stor rolle. Men det kan også ses som en fortsættelse af folkeoplysningsarbejdet med rod i bl.a. højskoletraditionen. Den organiserede lokalhistorie-interesse var derfor en sammensat størrelse».

I de sidste årtier af det 20. århundrede er der næppe tvivl om, at det elitære udviskes og erstattes af en bred folkelig interesse for lokalhistorisk virksomhed – der ikke nødvendigvis bliver knyttet til Historisk Samfund; herom senere.

Et medlemskab af Historisk Samfund var og er synonymt med et abonnement på Historisk Årbog, der gennem det meste af det 20. århundrede var hovedorganet for den skriftlige eller litterære formidling af den lokale historiske forskning. En gennemgang af årbogen giver derfor en afspejling af de emner og temaer, der siden 1903 har interesseret lokalhistorikerne – og dermed måske også

medlemskredsen i Historisk Samfund.

Ifølge Kaj Sekkelund kan der udledes fire forskellige linjer i årbogsartiklerne. Oldtids-/arkæologi-interessen var stor og den vigtigste drivkraft i museums-oprettelsen. En anden linje bestod i transskriberinger af forskellige arkivalier fra studier på især Landsarkivet. Personalhistorie er en tredje vinkel på den lokale historie, som man også finder i den tidlige nationale historieskrivning: kongen, de magtfulde mænd i stat og kirke. I lokalhistorien er de skiftet ud med de store mænd i det lokale liv. Ofte motiveret af slægtsforskning, så billedet bliver mere sammensat og varieret – alt fra detaljer fra bondelivet til en hyldest af herredsfogeden eller borgmesteren. Den fjerde linje er de artikler, der i en sammenhængende form fremstiller et emne eller en sag.

Da Historisk Samfund havde skaffet egnen et museum i 1915, blev det først og fremmest som udgiver af årbogen, at foreningen fik betydning på længere sigt. Som årene gik, mistede ordet »samfund« den betydning, det oprindeligt havde haft. Historisk Samfund blev efterhånden reduceret til et virtuelt fællesskab – egentligt kun et »rum«, hvor der år efter år stædigt blev gjort status over, hvad der skete på den lokalhistoriske arbejdsmark. Gennem hele det 20. århundrede kunne der høstes af de frø, som en lang række engagerede lokalhistorikere lod spire.

»Vi kan ikke tilbyde andet end lokalhistoriske foredrag, udflugter og en årbog, men indholdet af disse må der til gengæld også være et behov for«, udtalte Historisk Sam-

*»Det er jo ejendommeligt, at vi skal lære vore forfædres liv og virke at kende ved at grave i jorden, men således er det...«
Borgmester S. Bjerregaard.*

Thisted Amtsavis 1943

funds formand, Frank Weber, i 1998. Men det var ikke ensbetydende med, at interessen for den lokale historie svandt bort. Snarere tværtimod. Og Historisk Samfund kunne være til stede som en katalysator i denne proces.

Uden for Historisk Samfunds mure

I jubilæumsåret kan det konstateres, at Thy ligger godt placeret på det lokalhistoriske danmarkskort målt både i forhold til den lokalhistoriske interesse og høsten af frugterne af lokalhistorisk forskning på flere planer. Hvad der begyndte med udgivelsen af en årbog er navnlig siden 1970'erne blevet til en næsten uendelig række af lokalhistoriske udgivelser, der dels vidner om tilstedeværelsen af kompetente og engagerede lokalhistoriske forfattere, dels om et marked for lokalhistorisk litteratur. En litteratur der ikke nødvendigvis kommer af sig selv, men fremkommer på baggrund af årelange og gennemgribende undersøgelser og indsamling og systematisering af kildemateriale. Dette arbejde har fundet sted gennem en lang årrække og ofte gennem en livslang indsats af myreflittige enkeltpersoner. Til Historisk Årbog er der en række forfattere, som gennem lange perioder bidrager flittigt med artikler. Det er navne som Torsten Balle, Severin Christensen Sortfeldt, F. Elle Jensen, P. L. Hald, C. Klitgaard, Henry Laursen, H. A. Riis-Olesen, Jens Rolighed, N. Sodborg, H. Støvring Nielsen, Robert Svalgaard og Anders Sørensen – navne man støder på igen og igen i de ældre årbøger. De repræsenterer hver især en interesse for forskellige sider af den lokale historie – ofte betinget af en personlig interesse for bestemte dele af samfundslivet. Hald bidrog til udforskningen af købstadens historie, Robert

Mange lærere var engageret i det lokalhistoriske arbejde i første halvdel af forrige århundrede. Severin Christensen Sortfeldt var en af dem. Han havde skrevet 20 vægtige artikler og mindre afhandlinger i Historisk Årbog, da han døde i 1936. (Lokalhistorisk Arkiv for Thisted Kommune).

Svalgaard interesserede sig for den lokale maritime historie og andre – som f.eks. Torsten Balle – kunne lidt af hvert. Og hans artikler kunne være udsprunget af en præcisering af noget, andre havde skrevet og som havde udviklet til en ny artikel. Orden skulle der være. Også i den lokale historie. Kilder og henvisninger skulle være på plads.

På Thisted Museum og Lokalhistorisk Arkiv står hyldemeter efter hyldemeter med resultaterne af det arbejde, som ældre og yngre generationer af skrivende og ikke-skrivende lokalhistorikere har præsteret. Ikke nødvendigvis mennesker, der boede eller bor i Thy, men som regel med en tilknytning til egnen. Disse indsamlinger og systematiseringer af kilderne danner et støt voksende fun-

Niels Sodborg kom til Hannæs som lærer i 1892. Han gik på pension i 1938 og døde i 1943 – kun en uge efter sin udnævnelse til æresmedlem af Historisk Samfund. Han var en flittig forfatter til artikler i Historisk Årbog og en skattet foredragsholder. (Lokalhistorisk Forening for Sydhannæs).

dament under den lokalhistoriske forskning. En forskning der i stor udstrækning drives af lægfolk, hos hvem det måske begynder med en interesse for slægtsforskning. En interesse, der for mange udvides med studier af f.eks. bebyggelser og fænomener. Og denne forskning finder sted, uanset om Historisk Samfund har afviklet sin årlige generalforsamling, men stadig med en betydningsfuld tråd til udgivelsen af den historiske årbog.

På Lokalhistorisk Arkivs hjemmeside er registreret 110 selvstændige lokalhistoriske udgivelser i perioden mellem 1985 og 2001. Små og store arbejder mellem hinanden. Men dog et imponerende antal, der vidner om, at formidlingen af lokalhistorien har taget et voldsomt opsving, siden gennemførelsen af kommunalreformen i 1970. Disse

udgivelser kan sammen med den øvrige lokalhistoriske aktivitet efter 1970 opfattes som et led i den lokale identitetsdannelse, der bl.a. via lokalhistorien er med til give ankerpunkter i en stadig mere relativ og kompleks verden. Navnlig op gennem 1990erne er der udgivet en række publikationer, der netop søger at fastholde erindringen om landsbyen. Senest i Nors og på Hannæs.

Har Historisk Samfund så noget at gøre med dette?

Nej, egentlig ikke!

Men motivet bag 1990ernes udgivelser af søgnehistorier er det samme som motivet bag oprettelsen af Historisk Samfund for Thy og Vester Hanherred i 1903.

Et andet træk i den moderne formidling er anvendelsen af historien i repræsentativt øje-

med. Altså en kontant og interessebetonet anvendelse af historien som en del af en markedsføring. Der kan komme fornuftig formidling med et videre perspektiv ud af disse fremstillinger, men det er langt fra altid tilfældet.

»Lægfolkets« historiske indtog

I de seneste årtier er det i høj grad de såkaldte »lægfolk«, der har dyrket lokalhistorien. Ikke mindst som forskere og indsamlere. Det spiller også en rolle i denne forbindelse, at både museum og arkiv målbevidst er kommet til at fungere som åbne værksteder, hvor værktøjerne til forskningen står til fri afbenyttelse for det lokalhistorisk interesserede publikum.

Det var netop en af de nævnte pionerer, togfører A. C. Svalgaard, der allerede i 1945 gjorde sig til talsmand for »Oprettelse af et historisk by- og sognearkiv i Thy«:

»Mange steder findes ejendomsdokumenter, bl.a. skøder, pantebreve, skifter og lign. samt breve fra forlængst afdøde personer, som kan have haft en betydende og måske fremtrædende stilling på egnen. Der er sikkert endnu billeder af topografisk og historisk interesse samt bykort, som ikke er skænket til museet, og som nu kunne finde et blivende og sikkert sted i et sådant arkiv«, skrev A. C. Svalgaard i den socialdemokratiske avis.

Der skulle dog gå en del år, før ideen var omsat til virkelighed. Først i 1966 blev Byhistorisk Arkiv oprettet under Thisted Bibliotek, og i dag – 58 år efter Svalgaards opfordring i Thisted Socialdemokrat – opbevares samme Svalgaards sirligt førte »protokoller« spækket med historiske optegnelser om alt, hvad han stødte på i arkiver, på kirkegårde, ved avislæsning og samtaler med thyboer. Et stykke uvurderligt indsamlingsarbejde. Og

»En af de ting, der bekymrer lokalhistorikerne mest i øjeblikket, er, at kun få unge interesserer sig for at sysle med fortiden. Det er måske en forkert opfattelse og kun begrundet med, at unge holder sig passive med hensyn til direkte at deltage i slægtsforskning og lokalhistorie. Derfor skulle dette indlæg have som idé at fremkalde interesserede unge, der med friskt initiativ meldte sig som inter-esserede i »Historisk Samfund«, og som dermed følte et medansvar for at kaste lys over den fortid, vi bygger på, og som vi på mange måder kan lære af. Og det er ganske afgjort, at man selv høster den største glæde og fordel af lokalhistoriske studier...«

H. A. Riis-Olesen, 1954

blot et blandt flere eksempler på mennesker, der både dengang og nu formår at give resultaterne af deres lokale engagement videre til nye generationer.

På Lokalhistorisk Arkivs hjemmeside kan man i moderne digital form forvisse sig om, at det ikke er en enlig Svalgaard. Isenkræmmer Knud Mortensens omfattende historiske materiale om Klitmøller og skudefarten på Vestkysten bliver tilgængeligt inden længe. Sigrud Brandis undersøgelser af fæstebønder ved Kølbygård og Vesløsgårds godser, der er en del af større undersøgelser af sognene øst for Thisted, er tilgængelige på nettet. Og et kig i arkivets digitale registrant viser hen til resultaterne af gedigent indsamlings- og systemiseringsarbejde, som vi skylder en masse mennesker tak for. Netop i disse år er en begyndende formidling af arkivernes samlinger ved at tage form på nettet, der har vist sig at være et nyttigt redskab for lokalhistorien – der paradoksalt nok har stor bevågenhed fra folk uden for Thy.

Historisk Samfund var befolket udelukkende af mænd til langt op i forrige århundrede, men på dette billede fra en udflugt har der dog klemt sig en enkelt kvinde ind mellem herrerne. Og alle var klædt på til lejligheden. Det var også mændene, der skrev i årbogen. Først sent dukkede kvindelige skribenter op i spalterne. (Lokalhistorisk Arkiv for Thisted Kommune).

Torsten Balle, Tisted og Ty

Det var en anden af pionererne, Torsten Balle, der sammen med redaktøren for Thisted Socialdemokrat, Clemmen Brunsgaard, førte ideen om »et byhistorisk arkiv« ud i livet.

Samtidig med beslutningen om at oprette et arkiv på biblioteket i 1966 blev der dannet en »styrelse«, der bestod af repræsentanter fra museum, kommune, bibliotek og Historisk Samfund.

Arkivet fik til opgave:

- at samle og registrere al trykt litteratur om Thisted, herunder aviser og årbøger, samt arkivalier vedrørende byen og dens

borgere, såfremt de ikke hører hjemme i landsarkivet eller andre offentlige samlinger,

- at samle topografiske og historiske billeder, portrætter og kort vedrørende byen; herunder fotokopier af materiale vedrørende Thisted, som måtte befinde sig i andre samlinger,
- at samle lydånd af historisk og kulturel interesse,
- at udgive trykte arbejder vedrørende byen og dens historie.

Der blev ryddet et lokale i den tidligere portnerbolig på biblioteket, hvor Clemmen Brunsgaard og Torsten Balle tog plads på hver sin side af et stort skrivebord. Balle var

daglig leder. Ligesom med P. L. Hald husker vi måske Torsten Balle (1901-1979) bedst fra et bestemt billede, der blev taget året før hans død. Han står uden for J. P. Jacobsens fødehjem, der nu er blevet indrettet til byhistorisk arkiv og dermed har fået mere luft – og plads til de efterhånden mange arkivalier – end i det trange lokale på biblioteket. Der er noget nærmest undseeligt over manden med alpehue og livrem. Og med piben forsvarligt fastgjort i mundvigen. Ser han lidt skeptisk til både fotograf og omgivelser – eller er han blot utålmodig? Gør det nu færdigt! Der er andre ting, der venter – og som er vigtigere end at blive fotograferet. Det kan andre blive. Men ingen tvivl om, at Balle på billedet – med den ene hånd lagt kækt ind til livremmen – forsøger at leve op til den almindelige forestilling om en arkivar. For hurtigt derefter at forsvinde ind til det egentlige, få banket piben ud og tændt en ny; ind til det lokalhistoriske arbejde i digterens fødehjem.

P. L. Hald og Torsten Balle har på afgørende måde præget udforskningen og formidlingen af den lokale historie i Thy. Balle var oprindeligt lærer, havde desuden i over et halvt århundrede været organist ved Torsted Kirke, i en årrække tillige kirkesanger. Da skolen blev nedlagt, valgte Balle at sige lærergerningen farvel for helt at hellige sig det lokalhistoriske arbejde. Han var allerede i 1937 kommet ind i Historisk Samfunds bestyrelse, og samme år finder man den første artikel af ham i årbogen. Det bliver begyndelsen til et omfattende forfatterskab om Thys historie, der kan måle sig med P. L. Halds – ja, han er måske den, der indtil dato har sat det mest personlige præg på årbogen og lagt en standard, de fleste lokalhistorikere nu må forsøge at leve op til. Så er det vist sagt! Han vil af mange historisk interesserede være kendt for udarbejdelsen af ekstrakter af ting-

Torsten Balle (1901-1979). Fotograferet uden for det byhistoriske arkiv (J. P. Jacobsens Hus) i 1978. (Lokalhistorisk Arkiv for Thisted Kommune).

bøgerne for Hillerslev og Hundborg herreder 1666-1688 og Thisted Købstads tingbog. Dette formidlingsarbejde blev i 1981 udgivet i et to-bindsværk på 1600 sider af Dansk Historisk Fællesforening. En imponerende kildeudgivelse. Efter Balles død blev arbejdet med ekstraheringen af tingbøgerne fulgt op af C. Møller Frederiksen fra Bagsværd. Der er udgivet få tingbøger, og i de fleste tilfælde er deres tekst trykt in extenso. Balle valgte ekstraktformen i forståelse for, at mange flere ville få glæde af at benytte tingbøgerne i en

Formænd for Historisk Samfund 1903-2003: Redaktør M. Aaberg, *Thisted* (1903-34). Sygehuslæge E. Toft, *Vestervig* (1934-61). Skoleinspektør H. A. Riis-Olesen, *Vestervig* (1961-71). Advokat H. A. Lund-Sørensen, *Vestervig* (1971-86). Redaktionschef Jørgen Miltersen, *Tved* (1986-92). Adjunkt Frank Weber, *Thisted* (1992-2001). Advokat Kristian Visby, *Hurup* (2001-).

tilgængelig form. Det er blevet tilfældet. I forbindelse med slægtsforskning og sognehistorie er det enestående kilder. Tingbøgerne er en af de meget væsentlige kilder til 1600-tallets historie, og selvom det er retsprotokoller og skildrer en verden i strid, giver de et meget omfattende billede af hverdagens mangfoldighed.

Et stort arbejde, men dog kun en lille del af den travle Torsten Balles virke. Han var i alt, hvad han skrev eller formidlede, præcis helt ned i den mindste detalje. Det gør hans »fortællinger« meget nærværende og nutidige, nærmest sanselige i al deres realisme, hvilket ikke mindst gjorde sig gældende i noget af det sidste, han skrev i årbogen. Det var en slags erindringer, men med tingene, redskaberne, deres funktion i familien, i centrum. Ad omveje formes et tidsbillede. Nogle eventyr fandt på det sidste også vej til årbogen og viste nye sider af Balles skrivetalent, der måske ikke tidligere havde haft mulighed for at udfolde sig – på grund af alt det andet, der jo skulle skrives, mens tid var.

Torsten Balle var aktiv med båndoptageren med indsamling af erindringer og dialekter og dermed sikredes en overlevering af den folkelige kultur i Thy. Arkivet var fra begyndelsen opmærksom på funktionen som indsamler og bevarer af kulturformer, der i 1960ernes begyndende industrialiseringsbølge var på vej til at forsvinde. Og der blev lagt en aktiv linje

med et arkiv, der var mere end blot en institution, hvor man registrerede papirer til eget brug, men indgik i et aktivt samspil med lokalsamfundet og det kulturelle liv.

Lokalhistorisk Arkivs samspil med lokalsamfundet fortsatte med Torsten Balles efterfølger, arkivar Orla Poulsen, der tog initiativ til etableringen af det lokalhistoriske forlag Knakken, der blev stiftet som en selvejende institution i 1981. Forlagets formål var og er i pagt med arkivets formålsparagraf – at udgive lokalhistoriske publikationer i relation til arbejdet på arkivet.

I et forsøg på at skabe en debat gennem udgivelsen af en alternativ årbog udgav Forlaget Knakken i 1986 det første – og sidste – eksemplar af et lokalhistorisk tidsskrift med navn som forlaget. Initiativet var et forsøg på at formidle lokalhistorien med en større vægt på den nyere historie, som forlaget mellem 1994 og 2003 leverede i trilogien »Thisted Købstads Historie fra de ældste tider til årtusindskiftet«. Knakkens købstadshistorie var en opfølgning af tidligere købstadshistorier af P. L. Hald, Torsten Balle og Clemmen Brunsgaard samt samleværket »Landet mod Nordvest«. Og ikke mindst i det første bind – op til 1900 – var Hald og Balle med i den historiske bagage.

Mellem Torsten Balles omfattende arbejdsområder var dialektforskningen, og han havde i mange år et tæt samarbejde med Institut for jysk Sprog- og Kulturforskning ved Aarhus Universitet. Han efterlod sig her en ordsamling fra Thy på 20.000 store tæt beskrevne sedler. Og fra hans udskrift af båndoptagelser fra 20 sogne har instituttet selv fået udskrevet over 23.000 sedler.

»Blandt de tusinder af meddelere, vi har haft rundt om i Jylland igennem de sidste 25 år, ragede han op som den flittigste, den mest perfekte. Hans mage finder vi aldrig igen«, skrev professor Niels Åge Nielsen i Historisk

Årbog for 1979. Og hans skildring af dialektforskeren fra Torsted viser, hvordan liv og forskning gik i ét for Torsten Balle – var selve livet: »Han meldte sig i 1953 og tilbød sin hjælp både med hensyn til stednavne og dialektord. Det viste sig, at vi her havde fundet en mand, der, foruden at han var indfødt og stadig talte dialekten, også var fuldt uddannet i lydskrift og i stand til at høre de fine forskelle i dialekternes lyde. Han var til daglig omgivet af dialekttalende. Både hans kone og hans tre døtre talte den, og svigermor, der boede i huset, repræsenterede den ældre dialektform. Det blev snart klart, at vi trygt kunne overlade hele arbejdet med thybomålet til ham«.

Og med Torsten Balle forsvandt Tisted og Ty ud af den lokale historie. Han havde i det meste af det, han skrev, fastholdt den gamle skrivemåde.

Historien – og historierne

Den lange række af årbøger fortæller om arkæologiske fund og udgravninger, gårde, kirker og andre bygninger, steder og begivenheder af lokalhistorisk interesse og tilknytning. Om leveforhold, erhverv, sognehistorie, slægts- og personalhistorie. Thyboers forestillingsverden gennem alle tider. Gamle ting og genstande, de rummer alle en historie.

Og det er ikke kun mennesker med medaljer, penge og æresbevisninger, det er ikke kun et lille samfunds spidser, der dukker op i de næsten 100 årgange af Historisk Årbog; der er de »almindelige« mennesker, deres liv og skæbner, det vrimer med dem.

Frugten af flittige lokalhistorikeres arbejde kommer mange mennesker til gode på Lokalhistorisk Arkiv for Thisted Kommune. Togfører A. C. Svalgaard samlede sit arbejde i disse protokoller.

Redaktører af Historisk Årbog:

P. L. Hald (1906-58). Torsten Balle (1958-79). Mette Fastrup (1979-86). Redaktionsudvalg 1987-91: Hanne Mathiesen, Knud Mortensen, Orla Poulsen og Chr. P. Fogtmann, alle Thisted. Redaktionsudvalg 1992: Knud Holch Andersen, Hillerslev, Jette Kjær, Thisted Museum, Jytte Nielsen, Heltborg Museum, Svend Sørensen, Thisted Museum. Redaktionsudvalg 1993-2003: Jytte Nielsen, Svend Sørensen og Knud Holch Andersen. Suppleret 2002 med Kristian Visby, Hurup, og Flemming Skipper, Thisted

Der er skildringer af de barske opvækstbetingelser for børn og unge på landet i 1800- og 1900-tallet – ja, vilkårene endnu tidligere for en stor del af thyboerne takket være bl.a. de historier, det har været muligt at trække ud af tingbøgerne, som Torsten Balle formidle videre.

Præsters indberetninger – og efterladte arkiver – er gennem alle tider ligeledes store historiske kilder; der er mange præster og præsteskæbner, dermed også de mennesker, de var hyrder for. Præsterne er ikke alle Guds

bedste børn, ej heller dem, men flere har i kraft af deres belæsthed og uddannelse ydet væsentlige historiske bidrag.

Og så er der de underholdende, de gripende beretninger; flere er dem er som sider fra et filmmanuskript. Et par eksempler: Vi er under Besættelsen, vi er et sted i Sydthy, vi er til begravelse, og midt under højtideligheden udkæmpes et veritabelt luftslag mellem et engelsk og tysk jagerfly på sommerhimlen. Virkeligheden overgår fiktionen i beretningen om en drukneulykke på Limfjorden ikke så langt fra kyst og marker, hvor der normalt er mange mennesker beskæftiget og hurtigt hjælp; men det er i middagshvilen, alle høstfolkene er gået hjem til gårdene. Der er kun fuglene og blæsten tilbage, det er en ringe trøst. Ligefrem rystende er beretningen om et bryllup og et jordskælv. Så er der thyboernes forestillingsverden, det er en verden for sig. Der er ryttere, der rider i natten, der er vidnefaste udsagn om ligeså mystiske foreteelser på Limfjorden, lang tid før Vildsundbroen dukker op i den virkelige verden. Francisco lyder udenlandsk, det er pæredansk og navnet på en søn af en kendt digter: Steen Steensen Blicher. Han dukker op på seminariet i Snedsted. Her møder vi Kr. Kold; der er i årbogen mange beretninger om det indtryk, han gør på andre mennesker, fortællingen om en af kvinderne er nærmest romanagtig læsning. Så er der kyssesekten, vejen til frelsen og saligheden gik via kysset og anden kødelighed, det skulle tages bogstaveligt, det vakte både opsigt og postyr.

Sådan kan der surfes rundt i Historisk Årbogs mange årgange.

Og det er blevet lettere at søge med de omkring 100.000 stikord, der nu stiller sig til rådighed i den digitale verden. Et væsentligt supplement til de foreliggende papir-registreringer af de 1500 artikler. Sammen fungerer de som en slags Thy-leksikon, hvor man hurtig

kan finde svar på et lokalhistorisk spørgsmål.

Et museum og en lokalhistorisk vidensbank af dimensioner i form af den lange række årbøger – nu også »lagt ud på nettet« – er vist ikke så ringe endda at se tilbage på i 100 året for Historisk Samfund for Thy og Vester Hanherred.

Der kan søges direkte efter et bestemt person- eller stednavn, og hvis man er klar over, hvem der skrev artiklen, kan man søge under denne forfatters navn. Personnavne, stednavne, erhverv og delemner fra hver enkelt af de 1500 årbogsartikler, alle veje er farbare.

Registreringen vil blive brugt af amatørhistorikere, og for de mere professionelle er den helt uvurderlig. Et blik nedover det store materiale giver en forestilling om, at de næsten 100 års historiske årbøger er en fantastisk samling kildeskrifter til en samlet Thy-historie.

Den typiske lokalhistoriker

Årbogsforfatterne er fagfolk – næsten udelukkende mænd til langt op i det 20. århundrede – lokale skribenter og andre med særlig lokalhistorisk viden og interesse og som oftest med evne til også at formidle stoffet, så det bliver levende og vedkommende. I dag er kvinderne talstærkt repræsenteret på arkiverne. Lokalhistorikerne bebor – så at sige – en egen lille etage i lokalhistorien. De er selv historie. Ofte er de blevet portrætteret undervejs, flere af dem er nævnt i denne jubilæumssammenhæng, og i de seneste år er det en yngre kollega, Ingvar Jakobsen, der har taget dette arbejde op med portrætter af lærere og lokalhistorikere på Hannæs og Vester Hanherred. Først Niels Sodborg (1869-1943), siden Jacob Chr. Jacobsen (1876-1954), som

Jens Rolighed (1892-1974). Fotograferet i 1950erne. Friskolelærer og flittig lokalhistoriker. (Privatfoto).

man i øvrigt kan stifte bekendtskab med i en anden artikel i denne jubilæumsudgave af årbogen. En tredje historiker fortjener at komme frem i lyset. Han kan samtidig stå som en eksponent for de mange skribenter, der siden 1906 har skabt det historiske værk, *Historisk Årbog* i dag udgør.

Det er friskolelærer Jens Rolighed, der var en af de flittige bidragsydere til årbogen. Han stammede fra Skive-egnen og kom til Klim i 1922, da han blev leder af friskolen. Han virkede her til pensioneringen i 1958.

Jens Rolighed blev stærkt optaget af egnens historie og dukkede op i årbogen første gang i 1942 med en artikel om digteren Johan Skjoldborg, hvor han lader digterens

skolekammerater fortælle om ham som barn, bl.a. Søren Niels og Jens Skrædders Jens - der i øvrigt nævnes i Skjoldborgs hjemstavns-sang »A howe godt mi bitte ti«. Herefter kom der næsten årligt en artikel i årbogen fra Jens Rolighed.

I disse artikler skildrede Jens Rolighed især folkelivet i Klim, Thorup og Vust samt egnen omkring Bulbjerg.

Ingvard Jakobsen fortæller, at kilderne som oftest var ældre folk på egnen, der havde boet og virket der hele livet:

»Karakteristisk for Roligheds historieskrivning var, at han så godt som altid lod kilderne selv fortælle, og især om folkeskikke, egne oplevelser, hvordan man brugte naturen og dens planter i hverdagen og hvordan livet levedes i de små hytter i klitterne omkring Klim og Bulbjerg«.

Jens Rolighed har også skildret friskolerne i Hanherred, frimenigheden i Klim og på Hannæs samt områdets præster. Men mest af alt skildrede han det jævne liv, der udspillede sig på egnen. Også områdets specielle dialekter har han skildret med lune og indsigt.

Udover bidragene til årbogen skrev Jens Rolighed mange kulturhistoriske artikler til Thisted Amts Tidende, Fjerritslev Avis og Aalborg Stiftstidende. En stor del af stoffet brugte han i »Bulbjergbogen« 1966 og »Bogen om Hanherred« i 1970. I 1973 – året før Roligheds død – kom »Folkeskikke i Hanherred«. Hans bøger og en del af årbogsartiklerne var illustreret af sønnen, Bent Rolighed – der i øvrigt også har bidraget til *Historisk Årbog*, især om Besættelsen. Jens Rolighed har desuden skrevet bøgerne »Jyske digtere og deres hjemstavn«, hvor bl.a. Johan Skjoldborgs opvækst skildres, samt »Foregangs-mænd i Jylland«.

»Jens Rolighed var god til at lytte og iagttage, når han lod kilderne fortælle, og det har resulteret i en perlerække af skildringer af det

Lokalhistorisk Arkiv for Thisted Kommune – en historisk arbejdsplads.

daglige liv, som det levedes af almindelige mennesker i den nordlige ende af amtet i slutningen af 1800- og begyndelsen af 1900-tallet», fortæller Ingvar Jakobsen, der i dag fører den lokalhistoriske tradition videre på Hannæs.

Jens Rolighed og med ham alle de andre lokalhistorikere i Thy og Vester Hanherred

har lagt de mange brikker til puslespillet om fortiden, der er så vigtige for forståelsen af vores egen tid – til hver en tid.

Det var Historisk Samfund for Thy og Vester Hanherreds opgave dengang – og er det i dag.

Kilder:

Thisted Amtsavis 1903, 1906 og 1943.

Thisted Amts Tidende 1903, 1906.

Thisted Socialdemokrat 1945.

P. L. Hald: »Historisk Samfund og Thisted Museum«. 1943.

Johannes Steenstrup: »Danmarks Riges Historie«, 1907.

Knut Kjeldstadli: »Fortiden er ikke hvad den har været« (RUC, 2001).

Peter V. Christensen: »De amtshistoriske samfund« (Fortid og Nutid, 1979).

Kaj Sekkelund: »Den lokalhistoriske tradition i Thy« (Upubliceret universitetsopgave).

Diverse årgange af Historisk Årbog.

»Thisted Købstads Historie« 1998.